

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARDA GIPERAKTIVLIKNING TA'LIM-TARBIYA JARAYONIGA TA'SIR DARAJASI VA OTA-ONALARNING AHAMIYATI

Kodirova Muyassar Eshmamat qizi

Termiz Pedagogika instituti Ta'lim tarbiya nazariyasi va metodikasi yo'nalishi 2-bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7400257>

Annotatsiya. Ushbu maqaloda maktabgacha yoshdagi giperaktiv bolalarda intellektual rivojlanishning pedagogik-psixologik va ularni tuzatish bo'yicha pedagog kadrlar, shifokorlar, va ota-onalar tomonidan ko'riladigan vazifalar, shuningdek, bolaning intellektual rivojlanishdagi kamchiliklar: duduqlanish, hayajonlanish, qo'rquv va ishonchsizlikni bartaraf etishga qaratilgan diqqatning tarqoqligi uni jamlay olmaslik, xatti-harakat tartibsizligi kabi holatlarning oldini olish va uni samarali bartaraf etish usullari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: giperaktivlik, intellectual, bola, maktabgacha ta'lim, pedagog, psixolog, diqqat, idrok, anomaliya, shakllanish.

УРОВЕНЬ ВЛИЯНИЯ ГИПЕРАКТИВНОСТИ НА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС У ДОШКОЛЬНИКОВ И ЗНАЧЕНИЕ РОДИТЕЛЕЙ

Аннотация. В данной статье педогогика-психологическое развитие интеллектуального развития у гиперактивных детей дошкольного возраста и задачи, решаемые педогогическим коллективом, врачами и родителями по их коррекции, а также устранение недостатков интеллектуального развития ребенка, при заикании, возбуждении, страхе и недоверии описаны методы предупреждения, эффективного устранения таких ситуаций, как рассредоточение диалог, невозможность его выбора, неупорядоченное поведение.

Ключевые слова: гиперактивность, интеллектуальный ребенок, дошкольное образование, педогог, психолог, внимание восприятие, аномалия, формирование.

THE LEVEL OF INFLUENCE OF HYPERACTIVITY ON THE EDUCATIONAL PROCESS IN PRESCHOOL CHILDREN AND THE IMPORTANCE OF PARENTS

Abstract. In the article, pedagogical personnel, doctors and parents on intellectual development of hyperactive children of preschool age and their correction-tasks performed by mothers, as well as the methods of prevention and effective elimination of such situations as deficiencies in the child's intellectual development: stuttering, excitement, dispersion of attention aimed at eliminating and distrust, inability to concentrate, disordered behavior are described.

Keywords: hyperactivity, intellectual child, preschool education, pedagogue, psychologist, attention, perception anomaly, formation.

Dolzarliligi hayotning dastlabki oylarida bolalarda turli patologiyalar, masalan, bolada gipertoniya bo'lishi mumkin. muammo qisqa muddatli bo'lsa, u jiddiy emas, ammo mushaklarning kuchayib borishi uzoq vaqt davom etsa, shifokor bilan maslahatlashib, davolanishni boshlash muhimdir.

Bu gipertoni nima?

Bu atama mushaklar tovushining buzilishini anglatadi, bu mushaklarning haddan tashqari oqishi bilan ifodalanadi. Xuddi shunday muammoni ham asab tizimining ayrim kasalliklari mavjudligini ko'rsatadi. Shunisi e'tiborga loyiqliki, bolada mushaklar tobora ortib boruvchi

shovqin, deyarli barcha chaqaloqlarda kuzatiladi, va bachadonning embrion qatlamida bolaning uzoq muddat borligi sababli kuzatiladi. Hypertonus tugallanishi mumkin, qo'l va oyoqlarni qoplaydi yoki faqat yuqori yoki pastki oyoq-qo'llariga cho'zilishi mumkin. Ushbu maqolaning maqsadi bolalarda giperaktivlik simptomining paydo bo'lishining sabablarini ko'rib chiqish va tuzatish usullarini aniqlashdir.

Vazifalar:

bolada giperaktivlik belgilarini ko'rib chiqish,
giperaktivlik sabablarini o'rganish;
giperaktivlikni tuzatish usullarini, ota-onalar va giperaktiv bolalar o'rtasidagi o'zaro ta'sir usullarini aniqlash.

1. Bolada giperaktivlik belgilari

Qoida tariqasida, bu bolalar doimiy ravishda harakatda bo'lganliklari uchun "doimiy" harakatlanuvchi mashina bilan yoki "ilgaklardagi kabi" deb nomlanadi. Ular jimgina o'tira olmaydilar, doimo sakrab, yugurib, qo'llari cheksiz biror narsaga tegib, otish, sindirish. Bunday bolalar juda qiziquvchan, ammo ularning qiziquvchanligi lahzali hodisa, shuning uchun, qoida tariqasida, ular kamdan-kam hollarda mohiyatni tutishadi. Giperaktiv bolalarga qiziqish o'ziga xos emas, ular umuman "nima uchun", "nima uchun" savollarini bermaydilar. Agar so'rasalar ham, javobni tinglashni unutiladi. Bolaning doimiy harakatda bo'lishiga qaramay, u ba'zi bir muvofiqlashtirishni buzgan: harakatsiz, doimo ob'ektlarni tashlab yuboradigan, ko'pincha yiqilib tushadigan, o'yinchoqlarni buzadigan narsalar. Giperaktiv go'daklarning tanasi doimo tirnash, ko'karishlar va qichish holatlarida bo'ladi, ammo ular bundan xulosa chiqarmaydi va yana qichishishni to'ldiradi. Xulq-atvorning o'ziga xos xususiyatlari - chalg'itish, beparvolik, kayfiyatning tez-tez o'zgarishi, o'jarlik, jahldorlik va tajovuzkorlik. Bunday bolalar tez-tez sodir bo'ladigan voqealar markaziga tushib qolishadi, chunki ular shovqinli. Giperaktiv bola vazifani tushunmaydi, qiynchilik bilan har qanday yangi ko'nikmalarni o'rganadi. Ko'pincha giperaktiv bolalarning o'zini o'zi qadrlashi kam baholanadi. Bola kun davomida qanday dam olishni bilmaydi, faqat uyqu paytida tinchlanadi. Ko'pincha kun davomida bunday bola hatto go'dakligida ham uxlamaydi, lekin uning tungi uyquasi juda tinch. Bunday bolalar jamoat joylarida bo'lishganda diqqatni jalb qiladilar, chunki ular tegib, tortib oladilar va ota-onalarini doimo tinglamaydilar.

2. Giperaktivlikning sabablari

Bolalarda giperaktivlikning sabablari haqida ko'plab fikrlar mavjud. Eng keng tarqalganlari: irsiy moyillik (irsiyat), biologik (tug'ilish travmasi, homiladorlik paytida bolaning miyasiga organik shikastlanish), ijtimoiy-psixologik (ota-onalarning alkogolizmi, oiladagi mikroiklim, yashash sharoiti, noto'g'ri ta'lim yo'nalishi). Bolaning giperaktivligi hatto maktabgacha yoshda ham namoyon bo'ladi. Uyda giperaktiv bolalarni doimiy ravishda o'zlarining akalari, tengdoshlari bilan taqqoslashadi, ular yaxshi o'quv qobiliyatiga ega va namunali xulq-atvoriga ega bo'lib, ularga juda ta'sir qiladi. Ota-onalar ko'pincha intizom yo'qligi, obsesyon, tashvish, hissiy beqarorlik va egiluvchanlikdan g'azablanishadi. Giperaktiv bolalar turli vazifalarga mas'uliyat bilan yondosha olmaydilar va ota-onalariga yordam bera olmaydilar. Shu bilan birga, jazolar va sharhlar tegishli natijalarni bermaydi. Vaqt o'tishi bilan, vaziyat faqat yomonlashadi, ayniqsa bola maktabga borganda. Maktab o'quv dasturini ishlab chiqishda darhol qiynchiliklar paydo bo'ladi, shuning uchun o'z-o'zidan shubha, tengdoshlar va o'qituvchilar bilan munosabatlardagi kelishmovchiliklar, bolaning xatti-harakatlaridagi

buzilishlar. Ko'pincha maktabda bolada diqqat bilan muammolar paydo bo'ladi. Yuqorida aytilganlarga qaramay, giperaktiv bolalar intellektual jihatdan rivojlangan, bu ko'plab sinovlar natijalaridan guvohlik beradi, ammo ular uchun diqqatni jamlash va o'z ishlarini tashkil etish juda qiyin. Tengdoshlar bilan o'yinlarda qoidalarga rioya qilinmaydi, shuning uchun ishtirokchilar bilan nizolar kelib chiqadi. E'tibori sust bo'lgan haddan tashqari bola vazifani bajara olmaydi, u yig'ilmaydi, tez qondirishga olib kelmaydigan takroriy harakatlarga e'tibor berolmaydi, ko'pincha bir mashg'ulotdan boshqasiga o'tadi. O'smirlik davrida giperaktivlik sezilarli darajada pasayadi yoki butunlay yo'qoladi, ammo buzilgan diqqat funktsiyasi, odatda, balog'at yoshiga qadar saqlanib qoladi.

3. Giperaktivlikni tuzatish usullari. Giperaktiv bolalar bilan ota-onalarning o'zaro ta'siri. Giperaktivlikning asosiy namoyonlari - faol e'tibor etishmovchiligi, impulsivlik va vosita faolligining oshishi. Ushbu sindromning sabablari hali to'liq aniqlanmagan. Bolaning xatti-harakatlarida ushbu sindrom yuqori qo'zg'aluvchanlik, bezovtalik, tarqoqlik, cheklovchi printsiplarning yo'qligi, aybdorlik va tashvish hissi bilan namoyon bo'ladi. Ba'zan ularga bunday bolalar to'g'risida "tormozsiz" deyishadi. Kelgusida giperaktivlik o'z vaqtida aniqlanmasa, maktabda muvaffaqiyatsizlikka olib keladi, o'zini tutish qobiliyatiga ega emas, shuning uchun ushbu sindrom belgilari bo'lgan yosh bolalarga alohida e'tibor qaratish lozim. Ammo faqat shifokor giperaktivlik tashxisini qo'yishga haqlidir. Bolaning xususiyatlariga qarab, shifokor muvozanatli ovqatlanishni yoki vitaminli terapiyani yoki dori-darmonlarni tavsiya qilishi mumkin. Ammo faqat tibbiy yordam bolani atrof-muhit sharoitlariga moslashtira olmaydi, unga ijtimoiy ko'nikmalarni singdira olmaydi. Shuning uchun, giperaktiv bola bilan ishlashda kompleks yondashuv zarur.

B. Oklender giperaktiv bolalar bilan ishlashda ikkita asosiy usuldan foydalanishni tavsiya qiladi: taranglikni yumshatish va bolaning manfaatlariga rioya qilish. Loy, don, qum, suv, barmoqlar bilan chizilgan darslar boladagi stressni yengillashtiradi. Bundan tashqari, kattalar bolaning qiziqishlariga rioya qilishlari mumkin, u hozirgi paytda uni olib ketayotganini kuzatib, uning qiziqishini jalb qiladi. Masalan, agar bola derazaga yaqinlashsa, kattalar buni u bilan bajaradi va bolaning nigohi nimada to'xtaganligini aniqlashga harakat qiladi va bolaning tafsilotlarini batafsil bayon qilib, bu mavzuda bolaning e'tiborini jalb qilishga harakat qiladi.

R. Kempbellning fikricha, giperaktiv bolani tarbiyalashda kattalarning asosiy xatolari: - hissiy e'tiborning yo'qligi, tibbiy yordam bilan almashinish; - ta'limda qat'iylik va nazoratning yo'qligi, - bolalarni g'azabni boshqarish ko'nikmalariga o'rgatishning mumkin emasligi. Agar kattalar bilan bola o'rtasida hissiy aloqa o'rnatilsa, giperaktiv bola giperaktivroq bo'ladi. "Bunday bolalarga e'tibor berilsa, ularni tinglashadi va ular jiddiy qabul qilinayotganini his qila boshlaydilar, ular qandaydir tarzda giperaktivlik alomatlarini minimallashtirishga qodir" - V. Oaklander. Bunday bolalar bilan tuzatish ishlari o'yin terapiyasining bir qismi sifatida amalga oshirilishi mumkin. Ammo giperaktiv bolalar har doim ham ruxsat etiladigan narsalarning chegaralarini tushunishmaydi, shuning uchun bola bilan o'qish jarayonida kiritilgan cheklovlar va taqiqlarga alohida e'tibor qaratish lozim. Ular xotirjamlik bilan bajarilishi kerak, lekin ayni paytda ishonch bilan, bolaga uning ehtiyojlarini qondirishning muqobil usullarini taqdim etishni unutmang. Masalan: "Siz polga suv quyolmaysiz, lekin agar siz qo'g'irchoqni cho'miltirmoqchi bo'lsangiz, uni havzaga solib qo'yamiz." o'xshash mashqlari va tanadagi jismoniy aloqada mashqlar bebaho yordamdir ular chaqaloqning tanasini yaxshiroq bilishiga hissa qo'shadi va keyinchalik unga motor boshqaruvini amalga oshirishga yordam beradi. Masalan, ota-onasi

bolasi bilan gilam ustida yotishadi va u ustida harakat qilishsa, musiqada tinchlantirish yaxshiroq: rulon, emaklash, “jang”. Agar bola kichkina bo'lsa, unda ota-ona bolani qorniga qo'yishi va o'zboshimchalik bilan harakat qilishi va chayqalishi mumkin. Bolalar tezda tinchlanishadi, o'zlarini xotirjam his qilishadi, dam olishadi va kattalarga ishonishadi. Siz gilamda o'tira olasiz (ota-ona bolaning orqasida o'tiradi), siz quyidagi mashqni bajarishingiz mumkin: ota-ona navbat bilan bolaning oyoq-qo'llarini olib, ular bilan silliq harakatlar qiladi. Shunday qilib, siz bolaning qo'llarini qo'llarida ushlab, to'pni o'ynashingiz mumkin. Shunday qilib, empatiya rivojlanadi, bola ota-ona bilan munosabatda bo'lishni yaxshi ko'radi, unga ishonadi, qo'llab-quvvatlashini his qiladi. Ba'zida giperaktivlik boshqalarning doimiy noroziligi va ko'plab sharhlar va qichqiriqlar tufayli yuzaga keladigan tajovuzkorlik bilan birga keladi. Ota-onalar bolasi bilan o'zaro munosabatda bo'lish uchun samarali strategiyani ishlab chiqishi kerak. Ota-onalar farzandini kuzatib, birgalikda o'yinlarda faol qatnashganlarida, ular bolasi ehtiyojlarini yaxshiroq anglay boshlaydilar va uni kim ekanligi uchun qabul qiladilar. Ota-onalar, bola hech narsada aybdor emasligini va bolaning cheksiz gaplari va jirkanchligi itoatkorlikka emas, balki xatti-harakatlarning giperaktivlikning kuchayishiga olib kelishini tushinishlari kerak. Ota-onalar cheksiz izohlarni qoldirmaslikni o'rganishlari kerak. Buning uchun kun davomida bola bilan birga bo'lgan ota-onalar va boshqa yaqin odamlar bolaga qilingan barcha sharhlarni yozadilar. Kechqurun, kattalar ro'yxatni o'qib chiqdilar va qaysi izohlarni amalga oshirish mumkin emasligini muhokama qilib, bolaning buzg'unchi xatti-harakatlarining kuchayishiga olib kelgan narsalarni ta'kidladilar. Ko'pgina ota-onalar farzandlari - nima qilishidan qat'i nazar, hech qachon charchamasliklaridan shikoyat qiladilar. Biroq, bu shunday emas: hissiy haddan tashqari zulmdan keyin bolaning haddan tashqari faoligi, adolatsizlik miyaning umumiy zaifligining namoyishi bo'lishi mumkin. Shuning uchun, kundalik tartibni bolani ortiqcha yuklamaslik uchun tuzish kerak va bu kundalik tartibni aniq kuzatish kerak. Haddan tashqari siqilishning oldini olish uchun bunday bola ma'lum bir vaqtda uxlashi kerak, televizorni iloji boricha ozroq ko'rish kerak, ayniqsa yotishdan oldin. Giperaktiv bola o'zgina va bezovtalanib uxlayotganligi sababli uxlashdan oldin kechqurun u bilan yurish yoki tinchgina biron narsa qilish tavsiya etiladi. Bolaning xavfsizligi uchun ota-onalar muayyan taqiqlarni belgilashlari kerak. Taqiqlashlar kam bo'lishi kerak va ular aniq va aniq shakllantirilishi kerak. Yosh bolalar uchun taqiq 2-3 so'zdan iborat bo'lishi mumkin, masalan "issiq, temir". Maktabgacha va boshlang'ich maktab yoshidagi bolalar uchun taqiq 10 tadan ko'p bo'lmasligi kerak. Haddan tashqari faol bolalar, uzoq kutishlari mumkin emas. Shu sababli, kattalar tomonidan bolaga va'da qilingan barcha rag'batlantirish zudlik bilan ularga berilishi kerak, aks holda bola har daqiqada kattalarga va'da qiladi, bu esa ota-onalarning salbiy reaksiyasini keltirib chiqarishi mumkin. Haddan tashqari faol bolada uning xatti-harakatlarini boshqarish qiyin, shuning uchun undan ehtiyotkorlik, o'tirish va kattalarga xalal berishni talab qilish mumkin emas. Masalan, ertakni o'qiyotganda, ota-ona bolaga qo'llarini o'yinchoqqa olish va so'zlar kiritish imkoniyatini berishi mumkin. Giperaktiv bolalar har doim ham ota-ona mehrini etarlicha anglay olmaydilar, shuning uchun ular boshqalarga nisbatan shartsiz ota-ona sevgisiga va qabul qilinishiga ishonchga muhtoj.

Shu sababli giperaktiv bolalar bilan ishlashda va ularni davolashda ota-onalar, tarbiyachi pedagog, psixolog va shifokor hamkorlikda ish olib borishi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu siundromga chalingan bolalarni tuzatishda bolaning oilasi ya'ni ota-onasining mehri va e'tibor asosiy hisoblanadi.

Giperaktiv bolalarni tuzatishda hamkorlikda bolaning yoshi va kassalanish darajasiga qarab dastur ishlab chiqiladi. Tuzilgan dastur asosida hamjihatlikda faoliyat olib borishi yuqori natija kasb etadi.

REFERENCES

1. O‘zbekiston respublikasi xalq ta’limi vazirligining “maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirishda 2017-2021 yillarga mo‘ljallangan davlat dasturini bajarish bo‘yicha ishlab chiqilgan chora-tadbirlar rejasini” // www.lex.uz
2. Maktabgacha ta’lim vazirligining 2018 yil 18 iyundagi 1-mh sonli “ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablari” // www.lex.uz
3. “Ilk qadam” maktabgacha ta’lim muassasalari davlat o‘quv dasturi. tuzuvchilar: i.v.grasheva, l.g.evstafeva, d.t.mahmudova, sh.b.nabixonova, s.v.pak, g.e.djanpeisova. – t.: mtv, 2018. - 69 bet.
4. Avloniy a. tanlangan asarlar. ikki jildlik. 2-jild. –t.: ma’naviyat, 1998. 5. afanaseva t.m. oila. –t.: o‘qituvchi, 1988.
5. Ismailovich S. A. Socio-Psychological Problems of Educating an Independent-Minded, Creative Person in the Educational Process //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE. – 2021. – T. 2. – №. 12. – С. 4-7.
6. Саидов А., Джураев Р. Баркамол авлодни тарбиялаш-соғлом турмуш тарзини шакллантиришда спортнинг ўрни //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 2. – С. 203-208.
7. Саидов А. pedagogik mahorat: ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини шакллантириш устувор вазифа сифатида //центр научных публикаций (buxdu.uz). – 2020. – Т. 2. – №. 2.